
**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

УДК 338:005.3(477)(045)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-4-1>**Мельничук О.П.**кандидат економічних наук, доцент
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету**Кліщук Ю.О.**магістр
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету**Melnichuk Oksana, Klishchuk Julia**Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics**ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ У КРИЗОВИХ УМОВАХ****TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL BUSINESS IN CRISIS**

Здійснено аналіз впливу пандемії коронавірусу на діяльність гравців міжнародного ринку. Здійснено комплексний аналіз обсягів, товарної, географічної структури експорту та імпорту товарів в Україні у 2018–2020 рр. Здійснено об'єктивний аналіз функціонування української бізнес-системи за допомогою світових рейтингів, що дають змогу оцінити місце України в глобальних умовах розвитку серед економік інших країн світу. Результати проведеного аналізу свідчать про необхідність запровадження дієвих організаційно-економічних засад, спрямованих на якісне поліпшення бізнес-системи України як за окремими складниками, так і загалом. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення та практичні рекомендації, отримані автором у результаті дослідження, можуть бути використані під час розроблення напрямів трансформації національного міжнародного бізнесу в умовах кризових викликів.

Ключові слова: бізнес, стимулювання бізнесу, COVID-19, державна підтримка бізнесу, пандемія.

Осуществлен анализ влияния пандемии коронавируса на деятельность игроков международного рынка. Осуществлен комплексный анализ объемов, товарной, географической структуры экспорта и импорта товаров в Украине в 2018–2020 гг. Осуществлен объективный анализ функционирования украинской бизнес-системы с помощью мировых рейтингов, позволяющих оценить место Украины в глобальных условиях развития среди экономик других стран мира. Результаты проведенного анализа свидетельствуют о необходимости введения действенных организационно-экономических основ, направленных на качественное улучшение бизнес-системы Украины как по отдельным составляющим, так и в целом. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что теоретические положения и практические рекомендации могут быть использованы при разработке направлений трансформации национального международного бизнеса в условиях кризисных вызовов.

Ключевые слова: бизнес, стимулирование бизнеса, COVID-19, государственная поддержка бизнеса, пандемия.

The subject of the study is a set of basic theoretical, scientific and methodological provisions and practical recommendations for analyzing trends in the system of international business and increase the effectiveness of institutional support for enterprises participating in international business. In the course of the research such concepts as "foreign economic activity", "international entrepreneurship", "international business" are considered. The latter is proposed to be considered as a system of business processes implemented by business entities outside of their own country and aimed at achieving strategic goals. Results . An analysis of the impact of the coronavirus pandemic on the activities of international market players has been made. A comprehensive analysis of the volume, commodity, geographical structure of exports and imports of goods in Ukraine in 2018–2020. It is determined that Ukraine over-

whelmingly exports raw materials and imports high-tech goods. Despite the decline in foreign trade, the general trend indicates that exports and imports will grow in the long run. An objective analysis of the functioning of the Ukrainian business system with the help of many world ratings, which allow us to assess the place of Ukraine in the global conditions of development, in comparison with the economies of other countries. As a result of the study, it was determined that Ukraine is inferior to other countries in the world in trade, regulatory policy, national branding, etc., and has the best position in the field of budget transparency. The results of the analysis indicate the need to implement effective organizational and economic principles aimed at improving the quality of Ukraine's business system. The analysis and construction of the profile of the national business system allowed to identify the main problems in the system of international business and begin to form measures to address them. The practical significance of the obtained results is that the theoretical provisions and practical recommendations obtained by the author as a result of the study can be used in developing directions for the transformation of national international business in a crisis.

Key words: business, business stimulation, COVID-19, state business support, pandemic.

Постановка проблеми. Нині в умовах нестабільності економічних процесів під дією різних чинників виникає необхідність розгляду питання нестабільності міжнародних економічних відносин та міжнародного бізнесу як їх частини, й аналізу основних причин, що приводять до їх трансформації.

Особливо актуальним це питання стає для України, яка виступає за право визнання себе як рівноправного учасника глобальної бізнес-спільноти. В умовах перманентної кризової ситуації, яка впливає на всі внутрішні та зовнішні економічні процеси в країні, ключовим фактором є побудова якісно нової економічної моделі, яка б могла усунути диспропорції національного економічного розвитку, урівноважити регулюючи механізми міжнародного бізнесу, зменшити дисбаланси у зовнішньоекономічній діяльності та посилити міжнародні конкурентні позиції країни на глобальному ринку.

Зазначені тенденції підвищують актуальність дослідження теоретичних аспектів трансформації міжнародного бізнесу в умовах кризи, що може стати основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на підтримку міжнародного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, що вивчали питання впливу кризових умов на міжнародний бізнес та економіку загалом, слід виділити таких, як: М. Джулай, О.В. Дорошук, В.В. Кардашов, О.А. Лактіонова, М.О. Лемешко, Є.О. Нагорний, М. Нечипоренко, В.К. Олефір, І. Ступін, І. Федулова, Н.Г. Шкіль та інші.

Нині питання міжнародного бізнесу викликають жвавий інтерес у вітчизняних та іноземних учених. Це пов'язано із процесом глобалізації світового господарства, інтернаціоналізацією економіки та стрімким розвитком інформатизації бізнесу. Поняття «міжнародний бізнес» учені часто ототожнюють із поняттями «міжнародне підприємництво» та «зовнішньое-

кономічна діяльність». Але, на думку авторів, ці поняття мають власні особливості.

Під «міжнародним підприємництвом» розуміють сукупність угод, які укладають та виконують через національні кордони і які пов'язані з переміщенням ресурсів, товарів та послуг у міжнародному масштабі [4].

«Міжнародний бізнес» є складним та багатограним поняттям. У табл. 1 наведені деякі з визначень поняття, що пропонують зарубіжні та вітчизняні автори.

Низка українських учених поняття «підприємництво» та «міжнародне підприємництво» ототожнюють із терміном «бізнес» або «міжнародний бізнес». Вони вважають, що бізнес використовує для своєї діяльності порушення ринкової рівноваги, яке викликане діяльністю підприємства. Підприємництво в цьому разі, на їхній погляд, відрізняється від бізнесу тільки однією властивістю – новаторством, новаторами та креативним мисленням, яке приводить до порушення ринкової рівноваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі основними причинами слабкості бізнес-системи України є довготривала військова напруга, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низький рівень довіри до системи державного управління, висока корупція, слабка фінансова дисципліна, незадовільна інвестиційна привабливість, надмірне боргове навантаження, а у 2020 році всі ці чинники ускладнилися пандемією COVID-19. Всі ці чинники вказують на втрату країною достойного місця у світовій економіці [10].

Під впливом зазначених явищ відбулися відповідні зміни у структурі міжнародного бізнесу. Неприятливі умови для ведення зовнішньоекономічної діяльності відбилися на динаміці та обсягах експорту та імпорту в Україні. Експортоорієнтована модель економічного зростання з переважанням сировинного експорту виявилася вельми вразливою до світової кризи і раптових змін кон'юнктури на світових ринках.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «міжнародний бізнес»

Автор	Визначення
Довгаль О.А., Панкова Ю.М. [2]	Міжнародний бізнес – це взаємодія двох чи більше підприємств різних форм власності чи їх підрозділів, що знаходяться в різних країнах, яка базується на підприємницькій діяльності з метою отримання прибутку.
Сазонець О.М., Качан О.І. [8]	Міжнародний бізнес – це форма підприємництва, яка передбачає здійснення ділових операцій з кількома партнерами за межами країни з метою отримання більшого прибутку або забезпечення соціального ефекту за рахунок конкурентних можливостей і переваг.
Михайлова Л.І. [5]	Під «міжнародним бізнесом» розуміють систему ділових відносин та господарських операцій, які здійснюються суб'єктами господарювання двох або більше країн із метою отримання прибутку. Ця сфера людської діяльності спрямована на здійснення міжнародного обміну товарами, послугами, результатами науково-технічного і виробничого співробітництва, як міжнародного, так і в межах однієї фірми.
Robock S.H., Simmonds K. [1]	Міжнародний бізнес являє собою сукупність ділових операцій, пов'язаних із перетинанням національних кордонів і рухом товарів, послуг, капіталів, працівників; трансфером технологій, інформації і даних, і навіть керівництвом виконавцями.

Ризики зменшення обсягів експорту товарної продукції посилилися через прямі чи непрямі протекціоністські заходи країн-партнерів, які вживаються ними в межах антикризової політики [9]. Варто розглянути зміни в торговельній політиці іноземних країн у зв'язку з поширенням Covid-19.

Зазначимо, що жодна з країн, що входять у топ-15 торговельних партнерів України в експорті, не змінила своєї торговельної політики [6].

Загальну картину стану зовнішньої торгівлі України дає інформація на рис. 1, на якому відображено динаміку коефіцієнта покриття експортом імпорту України впродовж тривалого часу, що охоплює 20 років (з 2001 по 2020 р.). Встановлено, що спади експортно-імпортних операцій пов'язані насамперед: у 2009 році – із глобальною фінансовою кризою, у 2015 році – з розв'язанням військового конфлікту на сході України, у 2020 році – з поширенням Covid-19. Коефіцієнт покриття експортом імпорту, що є відношенням доходів від експорту до витрат на імпорт, певні періоди часу має значення вище одиниці (2000–2004 рр. та 2015 р.). У 2017 році коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,88, у 2019 – 0,82, у 2020 – 0,86, збільшився переважно за рахунок зменшення імпорту в Україну.

Для розуміння впливу кризового стану та світової економіки та міжнародний бізнес варто проаналізувати показники глобального зростання – прямі іноземні інвестиції (ПІІ) та ВВП.

На рис. 2 показана динаміка ПІІ у 2016–2020 рр. Встановлено, що у 2020 році відбулося різке скорочення ПІІ, порівняно з попереднім роком вони скоротилися на 44,22%. Динаміка світового ВВП (рис. 3) після тривалого зростання

також показала від'ємний приріст у 2020 році. Порівняно з 2019 роком ВВП знизився на 4,23%.

Пропонуємо розглянути бізнес-систему України як складову частину міжнародного бізнесу. Для цього використаємо метод дослідження, що запропонований науковцями Н.Г. Шкіль, В.І. Сідоровим [11], який базується на дослідженні світової та української бізнес-систем за допомогою 7 індексів.

Для здійснення аналізу та оцінки місця України в міжнародному бізнесі, що є другим етапом дослідження, пропонується використання широкого кола як загальнонаукових, так і логічних та математичних методів економічного аналізу.

Під час вивчення перспектив розвитку міжнародного бізнесу в Україні та шляхів подолання кризових явищ було розраховано інтегральний показник розвитку світових бізнес-систем. Під час побудови інтегрального індексу розвитку та особливостей функціонування міжнародного бізнесу було використано метод дослідження, запропонований ученими Н.Г. Шкіль, В.І. Сідоровим [11], що базується на відносних показниках, які характеризують той чи інший елемент кожного із 7 вибраних для дослідження світових індексів. Інтегральний показник «І» обчислено за формулою (1):

$$I = \frac{P_1}{C_1} + \frac{P_2}{C_2} + \frac{P_3}{C_3} + \frac{P_4}{C_4} + \frac{P_5}{C_5} + \frac{P_6}{C_6} + \frac{P_7}{C_7}, \quad (1)$$

де P – оцінка аналізованої країни за рейтингом;

C – середнє значення за рейтингом;

1–7 – номер рейтингу за списком.

Під час розрахунків інтегрального індексу було використано дані таких індексів, як:

1. Легкість ведення бізнесу, 2020 р.

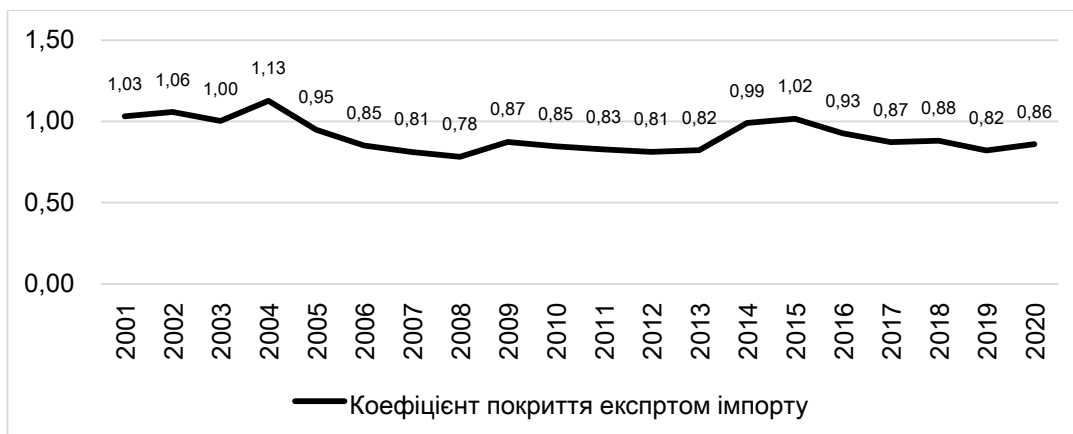

Рис. 1. Динаміка змін покриття експортом імпорту, 2001–2020 рр.

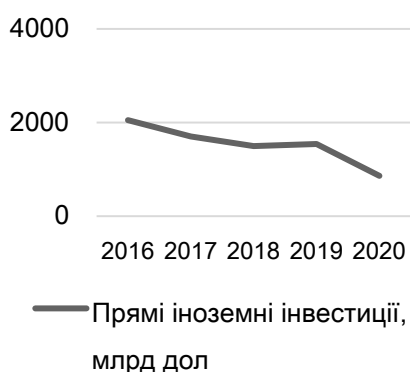

Рис. 2. Динаміка ПІІ у 2016–2020 рр., млрд дол. США

Джерело: [7]

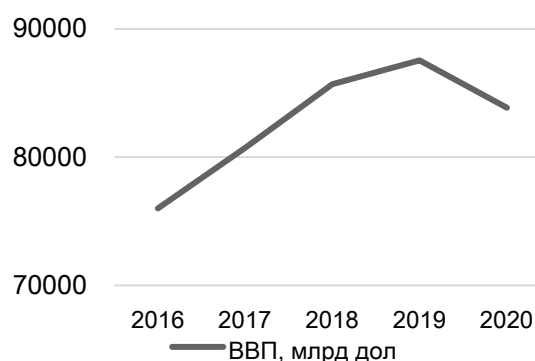

Рис. 3. Динаміка світового ВВП у 2016–2020 рр., млрд дол. США

Джерело: [2]

2. Рейтинг національних брендів, 2020 р.
3. Рейтинг глобальної конкурентоспроможності, 2019 р.
4. Рейтинг бюджетної прозорості, 2019 р.
5. Рейтинг інвестиційної привабливості, 2018 р.
6. Рейтинг аутсорсингової привабливості, 2021 р.
7. Індекс економічної свободи, 2021 р.

Таким чином, цей метод дає змогу класифікувати країни за ступенем розвитку бізнес-систем у глобалізаційних умовах сучасності з можливістю виявлення тих елементів, що потребують більшої уваги щодо покращення рівня розвитку.

За результатами кожного року багато міжнародних організацій складають рейтинги країн, визначаючи їх місце у світі залежно від розвитку економіки, соціальної сфери, туризму і багато чого іншого. Відповідні рейтинги було складено за 2018–2021 рр. Для аналізу нами було використано дані 7 світових рейтингів, які, на нашу думку, якнайповніше характеризують стан бізнес-систем країн світу та ранжують їх

за рівнем розвитку. Дані розрахунків наведені у табл. 2.

У таблиці також розраховане інтегральне значення для України (6,37) та економіки, що є найбільш розвинутою (11,24). Відставання України від лідера за цими показниками становить 43,33%.

На рис. 4 наведено графічне зображення результатів розрахунків щодо економіки України та найвищих показників у рейтингах країн світу. Найбільше відставання України від лідера спостерігається за рейтингом національних брендів (93,40%), найменше – за рейтингом прозорості бюджету (19,57%).

Безумовно, рівень найвищих показників у країнах світу є основним орієнтиром для подальшого розвитку бізнес-системи України та інших країн світу. Отже, результати проведеного аналізу свідчать про необхідність запровадження дієвих організаційно-економічних засад, спрямованих на якісне поліпшення бізнес-системи України як за окремими складниками, так і загалом. Зарубіжний досвід дає змогу сформувати систему стабілізації економіки з урахуванням національної специфіки.

Таблиця 2

Стандартизовані показники України та кращої країни за рейтингами за період 2018–2021 рр.

	Світові рейтинги							Інтегральний показник
	1	2	3	4	5	6	7	
Максимальний показник	1,38	1,97	1,40	1,97	1,59	1,42	1,51	11,24
Україна	1,11	0,13	0,94	1,43	0,85	0,97	0,94	6,37
Відставання України від лідера, %	19,57	93,40	32,86	27,41	46,54	31,69	37,75	43,33

Джерело: розраховано автором

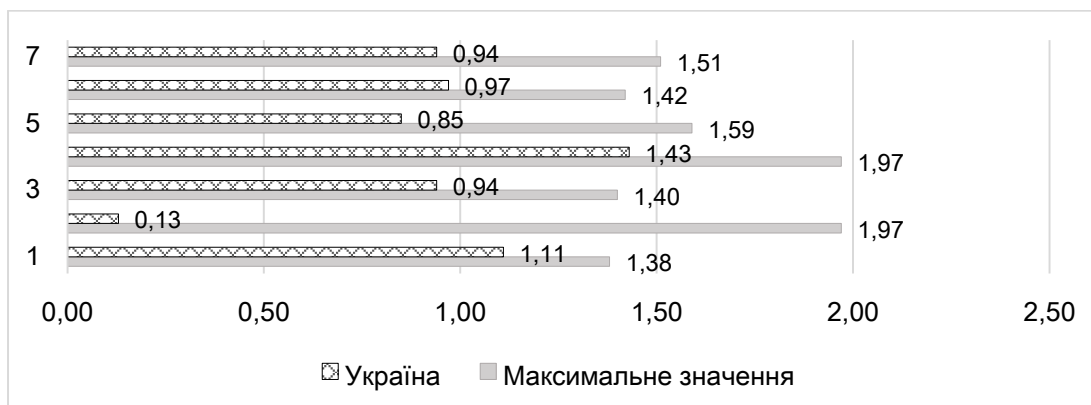

Рис. 4. Порівняння показників економіки України та найвищих показників за рейтингом

Висновки. У результаті цього дослідження визначено, що Україна поступається іншим країнам світу у торгівлі, регуляторній політиці, національному брендингу тощо, а найкращі позиції має у сфері бюджетної прозорості. Визначено, що українська економіка поступається своєю функціональністю умовній бізнес-системі, що займає найвищі позиції у рейтингу, на 43,29%.

Проведений аналіз та побудова профілю національної бізнес-системи дали змогу вия-

вити основні проблеми в системі міжнародного бізнесу та розпочати формування заходів щодо їх вирішення. Обґрунтовано доцільність використання диференційованого підходу до змісту та складу заходів антикризової економічної політики. Результати проведеного аналізу свідчать про необхідність запровадження дієвих організаційно-економічних засад, спрямованих на якісне поліпшення бізнес-системи України як за окремими складниками, так і загалом.

Список використаних джерел:

1. Robock S.H., Simmonds K. International business and multinational enterprises. 3-rd ed. Homewood, Ill. : IRWIN, 1983. 777 p.
2. Державний комітет статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Довгаль О.А., Панкова Ю.М. Особливості змісту й форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 25–30. URL: <https://cutt.ly/Dnv4BYG> (дата звернення: 11.11.20).
4. Єрохін В.Л. Міжнародне підприємництво: навчальний посібник. Фінанси і статистика. Ставрополь : АГРУС. 2018. С.392.
5. Михайлова Л.І., Турчіна С.Г., Данько Ю.І. Міжнародний бізнес : навчальний посібник. Козацький вал, ВАТ«СОД», Суми. 2009. С. 330.
6. Офіційний інформаційний портал Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/> (дата звернення: 13.04.2021).
7. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://cutt.ly/DnvKpeK> (дата звернення: 28.11.20).
8. Сазонець О.М., Качан О.І. Дослідження основних форм здійснення міжнародного бізнесу. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування ЖДТУ*. 2014. № 4 (70) С. 79–85.
9. Тарасенко С.В., Петрушенко Ю.М. Міжнародний бізнес : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 222.
10. Федулова І., Джулай М. Економічні наслідки пандемії COVID-19 для підприємств України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. №4. С. 74–91.
11. Шкіль Н.Г. Розвиток системи міжнародного бізнесу в Україні: дис. канд. ек. наук : 08.00.02. Харків. 2016.

References:

1. Robock S.H., Simmonds K. (1983) *International business and multinational enterprises*. 3-rd ed. Homewood, Il.: IRWIN.
2. Sait Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [Site State Statistics Committee of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (in Ukrainian)
3. Dovhal O.A., Pankova Yu.M. (2016) Osoblyvosti zmistu y form mizhnarodnoho biznesu v umovakh hlobalizatsii [Peculiarities of the content and forms of international business in the conditions of globalization]. *Biznes Inform* [Business Inform], no. 6, pp. 25–30.
4. Ierokhin V.L. (2018) *Mizhnarodne pidpriemnytstvo: navchalnyi posibnyk* [International entrepreneurship: a textbook]. Stavropol: AHRUS. (in Ukrainian)
5. Mykhailova L.I., Turchina S.H., Danko Yu.I. (2009) *Mizhnarodnyi biznes: navchalnyi posibnyk* [International business: textbook]. Sumy, Kozatskyi val, VAT«SOD». (in Ukrainian)
6. Sait Ofitsiinyi informatsiinyi portal Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy [Site of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. *mfa.gov.ua*. Available at: <https://mfa.gov.ua>. (in Ukrainian)
7. Site of The World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/about>.
8. Sazonets O.M., Kachan O.I. (2014) Doslidzhennia osnovnykh form zdiisnennia mizhnarodnoho biznesu [Research of the basic forms of realization of the international business]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia ZhDTU* [Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management of ZhSTU], vol. 4 (70), pp. 79–85. (in Ukrainian)
9. Tarasenko S.V., Petrushenko Yu.M. (2021) *Mizhnarodnyi biznes : navchalnyi posibnyk* [International business: textbook]. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet. (in Ukrainian)
10. Fedulova I., Dzhulai M. (2020) Ekonomichni naslidky pandemii COVID-19 dlia pidpriemstv Ukrainy [Economic consequences of the COVID-19 pandemic for Ukrainian enterprises]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu* [Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics], no. 4, pp. 74–91. (in Ukrainian)
11. Shkil N.H. (2016) Rozvytok systemy mizhnarodnoho biznesu v Ukraini [Development of the system of international business in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. (in Ukrainian)